

Ilvessalon perintö markkinoiden haasteissa

Simo Hannelius

Metsätutkimuksen suurmies Yrjö Ilvessalo toi metsätyyppiteorian käytäntöön. Metsätyypeillä on ollut suuri vaikutus metsätalouden kysymyksissä, mutta onko niille käyttöä markkinataloudessa?

**”Verokarhu voittaa,
kun metsä arvioidaan
summa-arvomenetelmällä.”**

Akateemikko Yrjö Ilvessalo (1892–1983) oli yksi metsäntutkimuksen suurista nimistä. Hän oli myös luomassa maanjaon ja metsänarvioinnin periaatteita ja opetti maanmittausinsinööriä Teknillisessä korkeakoulussa. Akateemikko on kuvan vasemmassa laidassa metsätieteellisen seuran kokouksessa 1970-luvulla seuranaan Tapion johtaja V. J. Palosuo ja MMM:n kansliapäällikkö Reino Uronen.

METSÄTYYPIT KASVUPAIKKOJEN viljavuuden (boniteetti) kuvaajina olivat monien metsäpoliittisten ratkaisujen lähtökohtana 1900-luvun alussa. Verotus perustui osin vielä vuoteen 2006 asti metsätyyppeihin. Metsäkiinteistöjä on halottu siten, että kukin osakas on saanut yhtä paljon viljavuudeltaan samanarvoista maata. Metsämaan eri viljavuusluokille ja eri-ikävaiheiden metsiköille on laskettu odotusarvoja, joista summataan ehdotus metsäomaisuuden markkina-arvoksi. Metsätyyppiä käytetään vielä summa-arvomenetelmän laskentaperusteina, mutta ei enää kahdessa muussa edellä mainitussa tarkoituksissa. Onko niille markkinataloudessa käyttöä metsäomaisuutta arviotaessa?

CAJANDER LOI METSÄTYYPPI TEORIAN

A. K. Cajanderia (1875–1943) pidetään metsäntutkimuksen isänä. Hän julkaisi metsätyyppiteorian 1900-luvun alussa. Alkujaan Cajander oli kasvitieteilijä. Hän luokitteli metsiä aluskasvillisuuden perusteella. Toisena tärkeänä havaintona oli lajiston muutos metsien asteittainen vanhetessa ja kilpailu ekosysteemissä kuten

Artikkeli perustuu osin Yrjö Ilvessalon julkaisuun ”Erään metsämiehen muistelmia”, joka ilmestyi postuumina 2014 Helsingin yliopiston laitoksen julkaisuna 6 (345 s.). Yrjö Ilvessalo oli maamme metsäntutkimuksen suuria nimiä ja hänen linjauksensa näkyivät aikansa metsäpoliittisissa ratkaisuisissa. Hänen tärkein tehtävänsä oli kartoittaa itsenäistyneen maan metsävarat silmällä pitäen niiden käyttöä ja teollista jalostusta. Hän ”juoksi” Suomea tieteen eturiviin ja maailmankartalle. Hänet nimitettiin 1948 Suomen Akatemian yhdeksi kahdestatoista jäsenestä metsätieteiden edustajana. Ilvessalo oli erikoisopettajana myös maanmittareille metsätaloudessa ja metsänarvioinnissa vuosina 1922–1948 ja hänen julkaisuihinsa perustuivat metsätyypeille lasketut jyväluvut.

”Pohjoisen metsänomistaja hyötyy, kun nuorista metsistä maksetaan korvauksia Tapiossa laskettujen perusteiden mukaan.”

Darwin oli osoittanut. Cajander oli 2. maailmansotaan asti myös auktoriteetti maamme metsäpolitiikasta päätettäessä. Cajander rekrytoi Yrjö Ilvessalon ajamaan metsätuotteen teorian käytäntöön. Kasvillisuuteen perustuva teoria sopii edelleen hyvin metsänhoidon lähtökohdaksi.

Ilvessalo sai stipendiaattina Cajanderilta tehtäväksi v. 1916 selvittää pääpuulajiemme puuntuotos eri metsätuotteen rakenteella ja metsätyypin ominaisuuksilla. Ensin tuli tutkia näitä tunnuksia luonnontilaisissa oloissa ja verrata niitä myöhemmin talousmetsätyypin oloihin. Tärkeää oli saada tiedot metsätyypeittäin maakunnittain. Metsätyypin osoittama viljavuus oletettiin pysyväksi ominaisuudeksi. Myöhemmin on kuitenkin käynyt selville se, että metsämaan viljavuus on vähitellen parantunut. Tämä teema oli valtakunnan metsien inventoinnin jälkeen toiseksi tärkeintä Ilvessalon uralla. Metsätyypeillä on ollut suuri vaikutus metsätalouteen liittyvissä kysymyksissä; metsäverotukseen, maanjakoihin ja metsäomaisuuden kiinteistöarviointiin.

METSÄTYYPIT METSIEN VEROTUKSESSA

Aluskasvillisuuden lajisto ja rehevyys olivat keskeistä metsätyypin arvioinnissa. Kasvillisuuden kuvauksesta päädyttiin kasvun arvioon, josta johdettiin myös metsäverotuksen peruste. Metsämaan tuotto otettiin pinta-alaverotuksen perusteeksi 1920-luvun alussa. Mitä viljavampi metsätuotteen tyyppi, sitä enemmän sen arvioitiin tuottavan verotettavaa. Tuotoksen raha-arvoon päästiin selvittämällä sekä puutavaralajien osuudet hakkuupoistumassa että eri puutavaralajien kantohinnat. Lisäksi otettiin huomioon metsänhoidon kustannukset vähennyksinä. Tilakohtainen vero määrättiin keskimääräisyyden periaatteella vuosittain ja riippumatta siitä, oliko metsätaloudesta saatu tuloja.

Myös tilan arvo varallisuusverotuksessa perustui arvioidun tuoton kapitalisointiin 10 prosentin korolla. Näistä luovuttiin lopullisesti vasta 2006 ja metsätuloja verotetaan nykyisin kuten muitakin pääomatuloja.

Pinta-alaverotuksen metsäpoliittisena kannusteena pidettiin sitä, että se edisti hyvää metsänhoitoa. Keskimääräistä suurempaa tuottoa ei verotettu ja vuotuinen maksu pakotti monet säännöllisiin hakkuisiin. Ehkä juuri viimeisin peruste oli syynä siihen, että muun muassa Björn Wahlroos on kannattanut pinta-alaverotusta.

METSÄTYYPIT MAATA JAETTAESSA

Kansalliskirjailijamme on esittänyt esimerkin maanjaon periaatteen vaikutuksesta tilojen pirstoutumiseen. Seitsemän veljestä saivat naapureitaan seitsemän kertaa suuremman metsätilan perinnökseen, kun isä otti osakseen kulon polttamaa maata. Jukolan isäntä piti ”enemmän huolta jälkeen tuleviensa edusta

Ilvessalo ajoi Cajanderin metsätyypiteoriasta metsätalouteen käytännön ratkaisuja. Tyypin kuvaama viljavuus oletettiin kasvupaikan pysyväksi ominaisuudeksi. Myöhemmin on käynyt selville, että varsinkin karuimpien metsätyypien viljavuus on parantunut likimain yhden tyypin verran maan eteläosissa. Kuvassa jäkälätyypin maata Kalajoen hiekkadyneillä.

”Tapion ydinrooli on tutkimustiedon tiivistäminen ja jalostaminen helppokäyttöiseksi ja käytännönläheiseksi materiaaliksi. Tässä työssä kehittämiskeskus on epäonnistunut.”

”Pitäisikö klassiset saksalaiset metsänarvonlaskennan oppikirjat polttaa?”

kuin omasta parhaastansa”, kirjoitti Aleksis Kivi vuonna 1870. Mitä vähäarvoisempaa maata jaettaessa oli saatavissa, sitä suuremman pinta-alan oli mahdollisuus. Aika kuitenkin muutti metsiköiden arvosuhteita ja veljekset saivat Impivaaransa tuuheina kasvavina metsinä.

Jyvityksen periaatteet ovat vaikuttaneet yksityismetsien rakenteeseen aina 1700-luvun isojaoista lähtien. Ilvessalo oli keskeinen tutkija myös maanjakojen suosituksia laadittaessa. Hän julkaisi tuloksia metsämaiden hyvyden jyvittämiseksi maanmittaus-toimituksissa 1920-luvulta lähtien. Tuloksilla oli laajaa merkitystä, kun maita jaettiin maankäyttölakien toimituksissa sotien jälkeen.

Jyvityksen periaatteesta on seurannut, että metsätyyppi pysyvänä ominaisuutena vaikuttaa ja on määräävä tunnus jakoehdotuksessa. Jotta kukin osakas saisi yhtä suuren osuuden yhtä viljavaa maata, kiinteistöjä jaettiin kapeina kaistoina. Periaate edisti vaikeasti hoidettavien, epärationaalisesti hallittavien tilojen muodostusta. Eniten tällaisia jakoja tehtiin Pohjanmaalla, jossa haittoja on korjattu uusjaoilla. Jyvitys vaikutti myös kiinteistöjen pinta-aloihin. Kun jakoehdotuksessa osakkaiden jyväluvut olivat yhtä suuria, viljavampaa osaa tuli vastaavasti pienempi pinta-ala kuin karuja maita käsittävään alueeseen. Kauppahintatutkimuksissa on havaittu, että pinta-aloiltaan suurissa metsätalakaupoissa metsämaan viljavuus on keskimäärin huonompi kuin pienissä kohteissa.

Perinteiseen jyvitykseen tehtiin muutos vuoden 1995 kiinteistönmuodostamislaisissa. Suositeltavaksi tuli kokonaisarvon mukainen markkina-arvo yhteisomistuksia purettaessa. Menetelmänä tuli kyseeseen arviointiteoreettisesti luotettavin tapa eli kauppavomenetelmä. Sen soveltamista tuki paitsi kauppahintarekisteri ja -tilasto myös Maanmittauslaitoksen ja Metsäntutkimuslaitoksen empiirisen tutkimukset.

METSÄTYYPIT METSÄOMAISUUDEN ARVIOINNISSA

Yrjö Ilvessalo lanseerasi summa-arvomenetelmän meille 1920-luvulla, kun muutakaan tapaa ei ollut. Se tukeutuu klassiseen saksalaiseen metsänarvonlaskentaan Faustmannin (1849) kaavan mukaan. Itsenäistyneessä maassa ei ollut edellytyksiä kauppavomenetelmän käytölle eikä ollut saatavissa vertailutietoja kauppahinnoista. Tutkijana Ilvessalo (1965) kuitenkin epäili myöhemmin summa-arvomenetelmän soveltamista markkina-arvojen arviointiin ja piti sitä mielivaltaisena. ”Tällaisten hintojen selitys on jäänyt vaillinaiseksi ja hinta tulkinan varaiseksi.”

Metsätyyppiteoriaa sovelletaan metsäomaisuuden arvioinnissa summa-arvomenetelmällä. Yksityismetsätalouden organisaatio (Tapio) pitää sitä yllä. Se ja osin Maanmittauslaitoskin luottavat

siihen. Kun arvioinneista on riideltä käreillä, menetelmään perustuvia tuloksia on hyväksytty ja näin sille on muodostunut ennakkotapauksen arvo.

Metsätyyppit ovat keskeisiä lähtökohtia tuotosennusteille. Pääpuulajien metsiköille eri ikävaiheissa saadaan laskettua odotusarvoja, joista kootaan summa-arvo. Laskennan diskonttauksen vaihtelevat korkosovellukset vaikuttavat keskeisesti tuloksiin, koska odotusajat ovat pitkiä. Diskonttauksen perusteet eivät perustu markkinainformaatioon.

Hankaluutena on ensinnäkin se, että kiertoajan alussa pitää maksaa metsän perustamisen kustannukset ja vasta paljon myöhemmin on odotettavissa hakkuutuloloja. Näistä metsänarvonlaskennan reunaehdoista seuraa, että karulla maalla vain vaatimattomalla korolla (1–2 %) tulonodotuksia diskontaten saadaan nykyarvo, joka on kustannusten summaa suurempi eli paljaan maan arvo saadaan positiiviseksi. Sekin rajoittaa tulosten uskottavuutta, että maasta ollaan aina markkinoilla valmiita maksamaan jotakin, kasvaapa sillä kuinka huonona taimikkona tahansa.

Epäloogisinta on se, että eri viljavuusluokkien metsämaille ei käytetä yhdenmukaista laskentakorkoa. Karuimpien ja pohjoisten metsämaiden laskentakorko on 1–2 % ja viljavimpien 3–4 % maamme eteläosissa. Tästä seuraa muun muassa se, että karujen maiden ja pohjoisten nuorista metsiköistä maksetaan korvauksia suhteellisesti selvästi enemmän kuin etelän viljavista kohteista.

Perusteet laskea odotusarvoja ja -lisiä ovat menettäneet merkitystä, koska puustoa voi hakata uudistetun metsälain mukaan lähes rajoituksitta ja iästä riippumatta. Niitä voidaan kuitenkin käyttää eräissä korvaustilanteissa. Aiemmin odotusarvoilla oli merkitystä, koska metsälaki esti nuoren kasvatusmetsikön liian voimakkaan harvennuksen ja ohjekiertoaikaa varhaisemman päätehakkuun.

Simo Hannelius (s. 1943) on Metlasta eläköitynyt tutkija, jonka keskeisin teema liittyi metsäomaisuuden kiinteistöarviointiin ja tärkeimpinä yhteistyökumppaneina olivat Maanmittauslaitos, Teknillisen korkeakoulun maanmittausosasto ja Suomen Kiinteistöarviointiyhdistys.
Sähköposti: simo.hannelius@netti.fi, puh. 050 5359465.